

Drápala, Daniel

Richard Jeřábek (1931–2006) : od národopisu k evropské etnologii

In: *Pod ochranou Kleiód : historické obory na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity*. Borovský, Tomáš (editor); Němec, Jiří (editor). Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2019, pp. 95-96

ISBN 978-80-210-9258-7; ISBN 978-80-210-9259-4 (online : pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/141068>

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

čině, francouzštině a angličtině (česky až v roce 2009 jako *Textil v lidové tvorbě*). Tradičnímu oděvu byla věnována i analytická práce *Genese obřadních plachet koutnice a úvodnice* (1958), v níž prokázal důvěrnou znalost terénního materiálu a muzejních sbírek na Moravě, na Slovensku a ve Slezsku. Orientace v dokladech o užívání těchto textilií ve větším geografickém prostoru mu umožnila sledovat vybraný kulturní prvek v širších sociokulturních souvislostech.

Dlouhodobý zájem o výroční obyčej hodlal Antonín Václavík zúročit v monografii *Výroční obyčej a lidové umění*, která ale vyšla až posmrtně (1959). Výklad o vazbách mezi lidovými výtvarnými projevy a obyčejovou kulturou, či o vztahu k lidové religiozitě a magii měl být pomyslným vyvrcholením jeho badatelského díla. Ideologický tlak na autora a necitlivé zásahy redaktorů do textu však práci v jejích upravených částech poněkud znehodnotily.

Přestože interní působení Antonína Václavíka na půdě Masarykovy univerzity trvalo pouhých 14 let, v průběhu tohoto období se mu podařilo vychovat první generaci etnologů, kteří našli uplatnění nejen na univerzitě samotné, ale i v muzejní a aplikované sféře a na pracovištích Akademie věd. Proto a také s ohledem na širší jeho dalších odborných aktivit je Antonín Václavík oprávněně nazýván zakladatelem moravské národopisné školy.

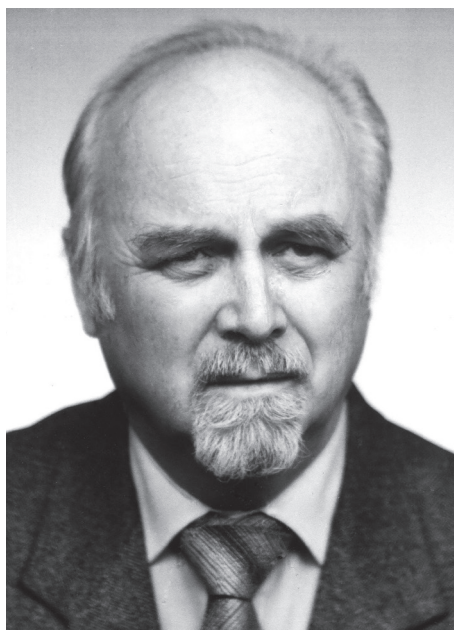
Richard Jeřábek (1931–2006)

Od národopisu k evropské etnologii

Téměř půl století (1959–2006) se výraznou měrou podílel na profilaci jednoho ze dvou českých univerzitních pracovišť etnologie. Richard Jeřábek náležel do silné generace, která po druhé světové válce zahájila své univerzitní studium a záhy i aktivně vstupovala do dalšího směřování oboru. Vedení dnešního ústavu evropské etnologie se ujal v roce 1959 po náhlé smrti Antonína Václavíka. Čtyři roky před tím R. Jeřábek úspěšně ukončil studium národopisu a dějin umění a již od roku 1953 působil jako asistent (posléze odborný asistent) etnografického semináře. Počáteční badatelský zájem směřoval spíše k materiální kultuře a tradiční obživě a byl motivován záměrem A. Václavíka zpracovat regionální monografii etnografického regionu Valašsko. Již v této době je v publikovaných časopiseckých studiích a posléze i v kandidátské práci *Karpatské vorařství v 19. století* (1961) patrný Jeřábkův potenciál širšího historicko-etnologického komparativního výzkumu, který se uplatňoval na prostoru nadregionálně utvářených kulturních areálů. V šedesátých letech se R. Jeřábek úspěšně habilitoval (1962–1963) a posléze byl v roce 1968 jmenován profesorem. Společně se svými generačně blízkými kolegy (D. Holý a V. Frolec) stál v této dekádě u zrodu publikací o Podluží (1962) a Horňácku (1966), které moderní formou rozvíjely koncepci regionálních monografií.

Ze studia regionálních forem tradiční kultury vyplynula další výzkumná témata Richarda Jeřábka a sice proces formování etnografických regionů a teoretické problémy spojené s jejich vymezováním. V širší historické perspektivě se snažil poukázat na dynamičnost tohoto procesu a chybnost některých stereotypně konstruovaných obrazů o etnografické rajonizaci střední Evropy. Příspěvkem k důkladnějšímu poznání raných prací věnujících se tradiční kultuře se stala antologie *Počátky národopisu na Moravě* (1997).

S ohledem na studijní kombinaci národopis – dějiny umění směřovala jedna z linií badatelského zájmu R. Jeřábka k problematice ikonografie a lidové výtvarné kultury. Zaměřoval se

zvláště na ta témata, kde mohl uplatnit mezioborové přístupy a která byla mimo zájem hlavního badatelského proudu dějin umění, zatímco etnologové zpravidla postrádali adekvátní metodologickou výbavu k jejich odbornému zpracování. Věnoval se proto především terminologii, kategorizaci a systematické, ikonografii či symbolice (souborně *Lidová výtvarná kultura*, 2011). Vedle historické roviny studia neopomíjel ani dobově aktuální problematiku výtvarného folklorismu, neprofesionálního naivního umění a kýče.

Dlouhodobý zájem projevoval R. Jeřábek o bibliografickou práci, kterou po celý život rozvíjel vedle teoretické roviny především v jejím praktickém naplňování. Sám, nebo s ženou Alenou, zpracoval několik bibliografických soupisů oborových časopisů a personálních bibliografií. V této sféře se mu podařilo uplatnit se i v mezinárodních oborových sítích, když od roku 1969 systematicky přispíval do *Internationale Volkskundliche Bibliographie*.

Od osmdesátých let R. Jeřábek autorsky či redakčně participoval na souborných pracích české etnologie, které pomyslně vyvrcholily v pozici jednoho z dvojice hlavních redaktorů třídílné národopisné encyklopedie *Lidová kultura* (2007). Kromě redakční práce zpracoval množství věcných a personálních hesel. Zvláště biografický díl (první svazek encyklopedie) významně formoval také po koncepční stránce. Nadnárodní aspekt vykazuje projekt, který realizoval na přelomu století v podobě *Biografického slovníku evropské etnologie* (2013). Na základě mnohaleté excerpce dostupných zdrojů a za vydatné součinnosti zahraničních konzultantů se Richardu Jeřábkovi podařilo zpracovat 267 personálních hesel reprezentantů jednotlivých národních škol etnologie na území Evropy, jejichž badatelská činnost přerostla regionální a národní dimenze a výraznou měrou obohatila obor v celoevropském měřítku.

Personální bibliografie R. Jeřábka dosahuje k tisícovce položek a vedle vědeckých studií zahrnuje také texty materiálové povahy, lexikografická hesla, soupisy či příspěvky recenzní a polemické povahy. Díky zapojení do mezinárodních vědeckých sítí (např. Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně) se mu podařilo již od šedesátých let udržovat nejen osobní, ale i profesní kontakty s předními reprezentanty oboru v tehdejších východním i západním bloku. Vedle prací k historiografii a teorii národopisu/etnologie můžeme z metodologického hlediska oceňovat Jeřábkovy texty v oblasti etnografické rajonizace a především lidové výtvarné kultury a jejich širších geografických a sociokulturních souvislostí. Pro rozvoj etnologie v českém (československém) prostoru jsou ovšem neméně důležité četné podněty, jimiž Richard Jeřábek vstupoval do různých tematických oblastí etnologie a do diskuzí k dalšímu směřování oboru.

Dušan Holý (1933)

Dvojjediná osobnost – etnomuzikolog a interpret lidových písní

V osobě Dušana Holého se snoubí erudice vědce s nebývalým citem pro lidovou píseň a její interpretaci. Zpěvnost vychází stejně jako u jeho bratra Luboše (profesor brněnské Veterinární a farmaceutické univerzity) z rodinných kořenů a hudební tradice rodného Horňácka, kde už jako gymnazista zapisoval zdejší písníovou tradici. Po absolvování gymnázia ve Strážnici navštěvoval D. Holý nejprve Janáčkovu akademii múzických umění, v letech 1952–1956 studoval národopis a hudební vědu u profesorů Antonína Václavíka a Jana Racka. Po tříletém působení v Československém rozhlasu spojil v roce 1959 již natrvalo své profesní působení s brněnskou univerzitou, kde se v roce 1968 habilitoval prací *Problémy vývoje a stylu lidové hudby. Lidová taneční hudba na moravské straně Bílých Karpat* (tiskem v roce 2013). Jmenování profesorem proběhlo v roce 1990. Vedle filozofické fakulty vyučoval etnomuzikologii na Janáčkově akademii múzických umění.

Přestože se interpretace lidových písní vine celým životním příběhem D. Holého (byl mimo jiné dlouholetým sólistou Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů) a nemalé úsilí